

Mesut Erez

Ödemeler dengesinin önemini vurgulayarak başlamak istiyorum.

Bizim beş yıllık planlarımız Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının sanayileşerek gerçekleştirilebileceğini tesbit etmiştir. Sanayileşme yatırım yapılarak sağlanır. Yatırım iç ve dış finansman kaynaklarına sahip olmak, ya da malik olmakla mümkündür. Ödemeler dengesi kronik bir şekilde açık veriyorsa ve bu açık yıldan yıla büyüyorsa, yatırımlar için lüzumlu dış kaynağa malik değilsiniz demektir.

Benim kanımcıca 1980'den önce uygulanan iktisat politikalarının en zayıf yönü bu noktaya yeterince ağırlık verilmemiş, gerçeği olmayan bir şekilde Türk lirasını fazla değerlendiren para politikaları izlenmiş olmasıdır. Yatırımların gerektirdiği dış finansman vasıtalarının bulunmasında sadece dış borçlanmaya ve işçi dövizlerine güvenilmiş olmasıdır.

-1980'den itibaren, bilindiği gibi, önce önemli oranlarda devalüasyon yapıldı; enflasyon oranlarıyla bağlantılı olarak, günlük kur ayarlamaları sistemine geçildi. Reel faiz hadleri uygulanmaya başlandı. İhracatta teşvik politikaları yürürlüğe kondu (uygun şartlarla kredi, vergi kolaylıkları, vergi iadeleri gibi). Bu tedbirler ihracatta büyük artışlar sağladı. İthalatta birtakım fon uygulamaları ile kısıtlama yöntemleri getirildi. Bu tedbirlerle, 1980'de % 36.79 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 1985'te % 70.15'e yükseldi.

-1980'de 2.9 milyar dolar olan ihracatımız 1985'te 8 milyar dolara çıktı. İhracatın yapısı da değişti. 1980'de sanayiın payı % 36 iken, 1985'te % 75.33'e yükseldi.

-1983 yılında 1.8 milyar dolar olan ödemeler dengesi açığı, 1985'te 800 milyon Amerikan dolarına geriledi.

Bunların dışında daha başka olumlu göstergeler de vardır:

-1984 yılında gsmh'nin % 5'i civarında olan bütçe açıkları, 1985'te % 2.5'a gerilemiş görünmektedir.

-gsmh artışları da ilginç bir trend izlemiştir. 1977-1980 yılları ortalama artış hızı % 1.3 iken, 1981-1985 ortalaması % 4.6'dır. 1986 yılında, ilk verilere göre, % 7.8 civarında bir artış sağlayamayacağımız tahmin edilmektedir.

Bunlar kimsenin küçümseyemeyeceği olumlu göstergelerdir. Bu politikalar Türkiye'nin liberalleşme, "dışa açılma" politikalarının özünü teşkil etmektedir.

Ancak, bu olumlu göstergeler yanında olumsuz olanlar da vardır. Enflasyonla savaşta yeterince başarılı olunamamıştır. Yatırımlar azalmış, işsizlik art-

mıştır. Gelir dağılımı bozulmuştur, bozulmaya da devam etmektedir.

Bu gözlemler, sağlıklı ya da dengeli ekonomik kalkınma politikalarımız ne olmalıdır arayışını bir defa daha gündeme getirmektedir.

Türkiye'nin problemi, liberal ekonomi politikası mı, karma ekonomi politikası mı, devletçi ekonomi politikası mı uygulayalım, bu değildir.

Türkiye'nin problemi sağlıklı ve dengeli bir iktisadi kalkınmanın kısa zamanda nasıl gerçekleştirilebileceğidir. Hangi iktisat politikası ile bu hedefimize daha çabuk ulaşabileceğimizi tesbit edebilirsek, yararlı bir iş yapmış ve çok önemli bir konuya açıklık getirmiş oluruz.

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının sağlanması, gelmiş geçmiş bütün Cumhuriyet hükümetlerinin programında yer almıştır. Bazan liberal ekonomi politikası, bazan devletçilik, bazan karma ekonomi politikası, bazan devletçiliğe, bazan liberalizme ağırlık veren ekonomi politikaları uygulanmıştır.

Şimdi şu soruyu sormamız gerektir:

Türkiye iktisaden geri kalmış bir ülke midir, kalkınma halinde bir memleket midir? Yoksa ekonomik kalkınmasını sağlamış -tamamlamış dememek için sağlamış diyorum- bir memleket midir? Başka bir deyimle, kalkınmanın neresindeyiz?

Türkiye iktisaden kalkınmış, ekonomileri güçlü, teknolojileri ileri memleketlerle hiç değilse bir ölçüde rekabet edebilecek duruma gelmiş ise, liberal ekonomi politikalarını ya da piyasa sistemini uygulaması doğrudur; değilse, kalkınma politikalarımızın içinde bulunduğumuz şartlara göre bazı özellikler taşıması kaçınılmazdır.

İktisadi kalkınma modelini eleştirirken ya da uygun kalkınma modelini araştırırken, Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olup olmadığının tesbit ve teşhis olunması çok önemlidir.

Bilindiği gibi, az gelişmiş ülkelerin ya da gelişme halindeki ülkelerin bazı karakteristikleri vardır:

Bu ülkelerde

-Fert başına milli gelir çok düşüktür.

-İmalât sanayii içinde tüketim mallarının payı yüksek, yatırım mallarının payı düşüktür.

-Vergi yükü düşüktür.

-Kamu harcamalarının gsmh içindeki payı düşüktür.

-Nüfus hızlı artar.

-İşsizlik oranı yüksektir.

-Teknolojik açık büyüktür.

-İç ve dış borç rakamları yüksektir.

-Devlet bütçesi açık verir.

-Ödemeler dengesi kronik bir şekilde açık verir.

-Enflasyon hızı yüksektir.

-Dış ticaret hadferi aleyhte çalışır.

-Para durmadan değer kaybeder.

-Gelir dağılımı bozuktur.

-Siyasal istikrar sağlanamamıştır.

Bu ölçülere göre Türkiye'nin durumunu incellerseniz, görürsünüz ki memleketimiz gelişmiş bir ülke değildir.

Kişi başına düşen gayri safi milli hasıla:

Yıllar	Nüfus (ort.)	Cari Fiatlarla Kişi Başına TL.
1980	44.438	99.805
1981	45.593	143.741
1982	46.779	186.730
1983	47.995	238.757
1984	49.243	372.699
1986	50.523	548.682

Dolar bazına icra ettiğimizde, kişi başına gsmh'nın 700-800 \$ civarında olduğu görülür.

Ancak, Türkiye'de fert başına düşen gsmh'yı dolarla ölçmek ve bundan bazı sonuçlar çıkarmaya çalışmak yanıltıcı olmaktadır. Bunun için, bir doların Amerika'daki alım gücü ile Türkiye'deki alım gücünü karşılaştırmak yeterlidir.

Ne var ki, Türkiye'de ayda ellibin liranın altında gelir elde edenlerin sayısı küçümsenemeyecek kadar çoktur.

İmalat Sanayii

Memleketimizde imalât sanayiinin yapısı planlı kalkınma dönemlerinde ilginç bir seyir izlemiştir.

Yıllar	Tüketim Malları	Ara Malları	Yatırım Malları
1962	% 62.3	27.8	9.9
1967	52.9	35.4	11.7
1977	49	37.7	13.3
1981	43	45	12
1982	44.4	43.8	11.8
1983	44.6	43.3	12.1
1984	43.90	42.13	13.97
1985 (tahmin)	43.47	42.56	13.97
1986 (program)	42.65	43.47	13.89

Görüldüğü gibi, beş yıllık kalkınma planlarının yatırım politikalarının sonucunda tüketim mallarının imalât sanayii içindeki payı % 62.3'ten % 44.6'ya düşmüş, buna paralel olarak ara malları ile yatırım mallarının payı artmıştır.

Gelişmiş ve gelişmemiş bazı memleketlerle Türkiye'yi mukayese edecek olursak durum şöyledir:

Memleketler	Tüketim Malları	Ara Malları	Yatırım Malları
Japonya	% 15	49	36
ABD	20	49	31
Fransa	24	46	30
Mısır	51	38	21
Hindistan	44	43	13

Yugoslavya	24	53	23
Endonezya	57	43	-
Pakistan	81	19	-
Türkiye (1983)	43	45	12
Türkiye (1985)	43.47	42.56	13.97

Türkiye'de imalât sanayiinin yapısı, yeterince sanayileşmiş bir ülke olmadığımızı açıkça göstermektedir.

Vergi yükü:

Sanayileşmiş ülkeler ortalaması%	33.98 (*)
Gelişmekte olan ülkeler ortalaması	20.15
ABD ortalaması	28.96
Fransa ortalaması	42.25
Almanya ortalaması	39.80
İngiltere ortalaması	38.48
Türkiye ortalaması	18.1 (**)

Türkiye, vergi yükü bakımından da sanayileşmiş ülkeler ortalamasının çok gerisinde bulunmaktadır.

Türkiye'de kamu harcamalarının gsmh içindeki payı düşüktür.

Kanada	% 49
ABD	36.7
Japonya	32.6
F. Almanya	47.8
İtalya	54.5
İngiltere	44.6
Bunların ortalaması	45.6
Yunanistan	38.3
OECD ortalaması	41.7
Avrupa Ekonomik Topluluğu ortalaması	50.6
Türkiye (1985 yılı)	25.3

Türkiye'de nüfus çok hızlı bir şekilde artmaktadır.

1985 sayımının tahminlerine göre nüfusumuzun artış hızı % 02.78'dir. (Binde 27.8). Federal Almanya'da bu hız % 012.8, İngiltere'de % 013.1, Yunanistan'da % 012.8'dir.

İşsizlik artmaktadır.

	1982	1983	1984	1985
Toplam İşgücü fazlası	2.731.0	2.861.0	2.902.3	3.059.2
Yurt içi toplam işgücü fazlası oranı	% 15	% 16.1	% 16.1	% 16.7

(*) 1982 yılı

(**) 1984 yılı

İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurular ise yıldan yıla artış göstermektedir.

Yıllar	Başvuru Adedi
1981	457.089
1982	487.864
1983	490.795
1984	505.699
1985	966.195

Çalışanların % 59'undan fazlası tarım iş kolundadır.

Bunlar ve bilinen diğer göstergeler, Türkiye'nin iktisaden kalkınmış bir ülke olmadığını tesbite yeterlidir.

İktisadi kalkınmamızı kısa zamanda ancak sanayileşerek sağlayabiliriz.

Piyasa ekonomisi modeliyle kalkınmayı, tercih ettiğimiz zaman, bunun anlamı şudur:

Devlet alt-yapı yatırımlarını yapacaktır. Üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi özel sektöre ait olacaktır.

Burada yeterince açık olmayan önemli hususlar vardır;

Özel sektör üst-yapıyı gerçekleştirecek sermaye birikimine, başka deyimle özkaynağa sahip midir?

Özel sektör ne ölçüde yabancı kaynak kullanacak, TL.nin devamlı değer yitirmesi, yüksek faiz hadleri karşısında bu finansman yükünü kaldırabilecek midir?

Bir misalle bu noktayı açıklığa kavuşturmaya çalışacağım.

Önceleri bir milyon ton kapasiteli bir çimento fabrikası 100-200 milyon TL'ye kurulabilirdi. Şimdi, iyimser tahminlere göre, 70 milyar liraya kurulabilir. Bu fabrikanın % 40 özkaynak, % 60 yabancı kaynakla kurulacağını varsaysak 25-30 milyar özkaynak, 40 milyar yabancı kaynak gerekli. Evvela bu özkaynağın bulunması güçtür. Bulduğumuzu düşünelim, 40 milyar yabancı kaynağın finansman masrafları sağlanacak kârlarla ödenebilecek midir? Ödenmediğini varsayalım, ana para taksitleri zamanında yatırılabilir mi?

Devam eden enflasyon karşısında sermaye ya da kaynak eriyişini nasıl karşılayacaktır?

Serbest ekonomi kuralları içinde özel sektör, iç ve dış satış imkânları bakımından kârlı gördüğü sahalara yatırım yapacaktır. Başka bir ifade ile, Türkiye'nin sanayileşmesi özel sektörün inisiyatifi ile kendiliğinden gerçekleşecektir.

Gerçekleşir mi, gerçekleşmez mi, gerçekleşirse ne kadar zamanda gerçekleşir?

Böyle kendiliğinden gerçekleşecek bir sanayide, imalat sanayiinin yapısı nasıl bir değişme gösterecektir?. Tüketim mallarının, ara mallarının, yatırım mallarının payı ne olacaktır? Yalnız tüketim malları üretimine önem veren bir sanayimiz mi olmalıdır?

Gelişme halindeki ülkelerin, ekonomileri güçlü teknolojileri, üstün, gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafeyi kısa zamanda kapatabilmeleri için en uygun kalkınma modelini arayıp bulmaları lazımdır.

Yeterli döviz kaynaklarına ya da gelirlerine sahip olmadan yatırımlarımıza, kalkınmamıza devam edeceğimizi, geçtiğimiz yıllarda edindiğimiz tecrübeler bize göstermiştir.

1986 rakamları, ihracatımızda, turizm gelirlerimizde ve işçi dövizlerinin girişinde bir yavaşlama olduğunu ortaya koymaktadır. Bu göstergeler ekonomimiz açısından endişe vericidir.

Bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur:

Bizim kendimize özgü, Türkiye'nin gerçeklerine uygun bir ekonomik kalkınma modelini araştırıp bulmamız lazımdır.